

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ФУНДАЦИЯ**

ТЕОРИЯ НА ВЪЗПИТАНИЕТО И ДИДАКТИКА

СОЦИАЛНИЯТ ПЕДАГОГ И УЧИТЕЛЯТ – ПАРТНЬОРИ ПРИ ЛИЧНОСТНОТО ИЗГРАЖДАНЕ НА УЧЕНИКА

Розалия Кузманова-Карталова

Съвременните условия на живот разкриват нови хоризонти при реализиране на образователно-възпитателния процес в училище. За пълноценното личностно изграждане на учениците в променящите се реалности, се очертава необходимостта от нов поглед към дейностите, реализирани съвместно с децата и за тях. Очаква се промяна на модела на взаимодействие между учители и ученици в посока личностно-ориентиран образователен процес, като заедно с това се разкрива необходимостта от целенасочена социално-педагогическа намеса, която да подпомага това взаимодействие.

Въпреки развитието на науките и технологиите, въпреки утвърждаването на глобализационния процес или точно заради тях, се отчита криза в образованието в световен мащаб. Образователната криза се свързва с рязко изменилите се условия за живот. Като най-важни фактори за това положение се определят: неவிжданото търсене на образование на всякакъв вид и на всяко равнище; остър недостиг на материални средства и в същото време увеличаване стойността на образованието; несъответствие между степента на подготовка, количеството на завършващите специалисти и потребностите на обществото; инертност и неефективност на образователната система и други (5, 11).

Сред частно педагогическите причини за криза в образованието се конкретизират: начинът на функциониране на образователната система, броят и квалификацията на преподавателския състав, организацията на учебния

процес и тромавостта на учебните програми, амортизираните сгради, старите нагледни пособия или липсата на такива; неудачната форма на изпитните процедури; неефективната връзка между преподаватели и ученици, между семейство и училище и прочие (3, 169).

Може да се каже, че забързаното и динамично време разкрива неотложна потребност от съвместяване усилията на специалисти от различни професионални направления, в услуга на личностното изграждане на децата чрез осъвременяване и модернизиране на възпитателните стратегии, в унисон с променящите се реалности.

Целта на статията е да се разкрият някои актуални взаимодействия между социалния педагог и учителите, в условията на училищната среда, за най-ефективно изграждане на децата като личности в съвременните обществени реалности.

Реализирането на целта се конкретизира в следните **основни задачи**:

- Анализ на професионалните функции и роли на социалния педагог в училище.

- Очертаване на някои нормативни положения за училището и отговорности на учителите в посока личностно-ориентиран образователен процес.

- Предлагане на насоки за усъвършенстване на взаимодействието между педагогическите субекти в училище, като участници в процеса на личностното изграждане на учениците.

В периода на развитието си личността е под влияние на много фактори, най-важни, от които са семейството, училището – персонализирано в педагогическия персонал, неформалните групи в и извън него, които оказват съществено въздействие при изграждането на детския характер. За регулиране на взаимодействията в непосредствената среда на подрастващите и за овладяване стихийното влияние на различните фактори, от голямо значение е дейността на социалния педагог, заемащ длъжността педагогически съветник в училище.

Социално-педагогическата дейност в училище е насочена към проблеми, свързани със: защита правата на учениците, осигуряване на специализирано обучение на деца с нарушения в психическото и физическото развитие, насърчаване на деца с изявени дарби, ограничаване на отпадането от училище, осигуряване на равни шансове в обучението чрез възможно компенсирание на материалните, етническите и културните различия, работа с рискови групи, подпомагане на взаимодействията между учители и ученици,

учители и родители, родители и деца, както и взаимоотношенията с обществеността.

При реализиране на социално-педагогическата дейност, **педагогическият съветник** се основава на презумпцията, че в процеса на своето развитие и изграждане всеки човек застава многократно пред необходимостта да се справя със сериозни трудности и проблеми от различен характер, като общото между тези трудности е това, че те трябва да бъдат преодолявани, за да не насочат личността към негативни прояви (1, 87). Не всички хора обаче познават и притежават необходимите възможности за справяне с личните си проблеми и не винаги се отчита мултиплицираният ефект на резултата от тяхното разрешаване. Затова възниква потребността от професионално съдействие за регулиране на механизмите при личностното изграждане.

Може да се каже, че социално-педагогическата дейност в училищните и в извънучилищните институции е резултатна, само ако е комплексна, целенасочена и добре организирана. Реализирането на такава дейност предполага съвместяването на усилията на всички педагогически субекти в училищата: директори, учители, класни ръководители и социални педагози (педагогически съветници). Безспорно е, че една добре организирана и реализирана социално-педагогическа дейност, би съдействала за мобилизиране на личностните ресурси у децата за повишаване на мотивацията им за по-големи успехи и за увеличаване на шанса им за жизнен просперитет.

Полето на социално-педагогическа работа на педагогическия съветник е много широко. Наред с ролята си по координиране и регулиране на взаимодействието между различните субекти в училищната система, той има и **специфични професионални функции** (2). На първо място проучва и подпомага психичното и социалното развитие на децата, регулира отношенията “индивид – училищна система”, съдейства за адаптирането на подрастващите към образователната и социалната системи. Той осъществява диагностична дейност по отношение интелектуалното и личностното развитие на учениците за всяка училищна степен, определя затрудненията и причините за тях, идентифицира надарените ученици, подпомага училищното и професионалното ориентиране.

Педагогическият съветник извършва индивидуална и групова консултативна дейност. Индивидуалното консултиране е насочено към деца, учители и родители при личностни проблеми или затруднения в междуличностните взаимодействия. При груповото консултиране се засягат въпроси, свързани с рисковото поведение, с развитието на социалните умения и способностите за правене на личен избор, с изграждане на умения за справяне

с различни форми на насилие и прочие. Освен с ученици, може да осъществява групова социална работа с учители и с директори, във връзка с разработване на училищни програми, проекти, свързани с климата в училище и с решаване на различни проблеми от училищния живот.

Професионалната роля на педагогическия съветник е насочена и към разрешаване на конфликти между ученици, учители, родители и училищно ръководство. Нерядко разрешаването на даден проблем изисква намесата и на други институции – Детска педагогическа стая, Местна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, Отдел за закрила на детето, неправителствени организации, Прокуратура и други, където представител и защитник на децата се явява именно педагогическият съветник. Той е участник при разглеждане на асоциални прояви на ученици от училището от Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни. Заедно с обществения възпитател, разкрива пред нейните членове индивидуалността на детето, неговите личностни, интелектуални, социални и психични характеристики, потребностите и желанията му. С дейността си подпомага подрастващите за адекватна преценка на собствените действия и на взетото решение, което е от особена важност за личностната им извисеност.

При работата си, педагогическият съветник се позовава на следните основни **принципи**:

- толерантност – уважаване на различията;
- конфиденциалност – запазване тайните на потърсилите помощ;
- емпатичност – съпреживяване на проблемите на учениците, разбиране на начина, по който оценяват и възприемат себе си;
- непредубеденост – при работата се изхожда от презумпцията, че всички ученици са еднакви;
- доброволност – ученици, родители и учители сами трябва да потърсят помощ.
- комуникативност – добре премерени и подходящи напътствия при различните ситуации;
- информираност – познаване на нормативната база и на новостите в научното познание и практиката.

Въпреки огромното старание на педагогическите съветници, се отчита, че за да е пълноценна работата им, е необходимо в училище да има повече такива специалисти. Трудно е само от един педагогически съветник да бъдат обхванати многопластово проблемите на всички подрастващи, родители и учители – още повече, че по нормативни документи на 500 деца се полага

един такъв, което е и минимум за разкриване на длъжността “педагогически съветник” в училище. Причините за неспособността – да бъде полезен сто процента при всички случаи, са разбираеми – почти всеки ученик има проблем, чието разрешаване изисква неопределено време. Зает с други, нерядко организационни задачи, педагогическият съветник е възпрепятстван да отдели достатъчното внимание на проблема на ученика. Ето защо повечето педагогически съветници споделят, че в училище е необходимо да има достатъчен брой и добре подготвени кадри – всеотдайни в работата си и с обич към децата.

В най-общ смисъл социалният педагог, като специалист, се стреми да съдейства за най-добрата приспособимост на учениците към училищния и социалния живот, за да се постигне пълна социална интеграция и последваща реализация на младите хора в обществото.

Наред с педагогическия съветник, голяма част от работата по личностното израстване на учениците се пада на **учителите**. За да могат да се реализират като съветници и партньори на децата, от голямо значение е пълноценното им сътрудничество с педагогическия съветник. Това взаимодействие може да бъде ефективно само при много добра координация между тях и ако всеки е запознат с условията и възможностите за реализиране на социално-педагогическа дейност, поемайки своята отговорност за личностното израждане на учениците. При неефективно взаимодействие между учители, ученици и педагогически съветник, може да се очаква постоянно прехвърляне на отговорностите между семейството и училището по отношение водещата възпитателна роля, от което потърпевши са най-вече децата.

В конституцията на Р България (чл. 53, ал. 3.) и Закона за народната просвета (чл. 7.) е записано, че едно от основните правни задължения на **училището** е да осигурява задължително училищно обучение (образование) до 16-годишна възраст. Отговорността за осъществяването му носят и родителите (съгласно Семейния кодекс, чл. 68, ал. 3.), и Общинските съвети (чл. 36. от ЗНП и чл. 11. от Закона за местното самоуправление и местната администрация), и МОН чрез началниците на Регионалните инспекторати и директорите на училищата (6, 41). Но за моралната страна на въпроса няма закони. Освен задължително, образованието трябва да бъде и ефективно, обслужващо социалните потребности на обществото, подчинено на личните мотиви и действия. Да е съобразено с индивидуалните особености и потребности на децата. В този смисъл училищата могат да облекат закона в подходяща

дреха, за да бъдат трайни резултатите при личностното изграждане на учениците в училищните условия.

За по-добър синхрон между социалните педагози, учителите и ръководството на училището, в името на най-добрия интерес на децата, могат да се изведат някои **насоки за усъвършенстване на взаимодействието между специалистите, като участници в процеса на личностното изграждане на ученика.**

➤ Дейностите и ролите на **класния ръководител** за оптимизиране на социално-педагогическата дейност в училище, могат да бъдат разгледани в следните направления:

- Сплотяване на класа около индивидуалните проблеми на децата, чрез развиване у тях на чувство за съпричастност, взаимоприемане, взаимопомощ.

- Стимулиране на стремежа на учениците за по-добри взаимоотношения, чрез проява на толерантност, емпатичност, хуманизъм.

- Подпомагане преодоляването на различията при подрастващите, които могат да намерят изява в различни по характер негативни поведенчески реакции.

- Въвличане на подрастващите в значими за тях дейности, чрез което да се мотивират и за учебна работа.

- Организиране на съдържателни и емоционални форми на работа в часа на класа.

- Мотивиране на учениците за участие в програми за обучаване в различни умения – лидерски, организаторски, комуникативни и др.

- Навременна информираност за състоянието на семейството на ученика, за затрудненията му и за възможностите за оказване на социално-педагогическа помощ.

- Запознаване на семейството на ученика с действащи програми в помощ на родителите.

- Включване на класния ръководител в програми за подобряване на диалога между него, учителите и родителите.

- Развиване на комуникативните способности, уменията за консултативна работа, за работа в екип, за работа по превенция, за регистриране на различни поведенчески прояви, състояния, чувства, нагласи, вследствие на определен проблем.

- Усъвършенстване на професионалните умения и компетенции за определяне и реагиране по проблемите на децата и за създаване на по-добри взаимоотношения с тях.

- Своевременно запознаване педагогическия съветник за проблемни случаи и ситуации с ученици от класа.

- Познаване естеството на работата на педагогическия съветник и готовност за взаимодействие с него по отношение на децата и родителите им.

➤ **Учителите** могат да съдействат социално-педагогическия процес чрез:

- Създаване на атмосфера на откритост и доверие между учениците.
- Улесняване на комуникациите между подрастващите.
- Подпомагане преодоляването на чувството за различност у децата, като насърчават развиването на уменията за общуване, за решаване на конфликти, за самоконтрол.

- Информираност за възможностите на училището и на общината за формите за организиране на свободното време на децата и насочването им към тях.

- Сътрудничество и ефективно взаимодействие между учителите и педагогическия съветник по проблемите на децата.

- Непрекъснато усъвършенстване на учителите с оглед характера на проблемите на подрастващите в динамично променящите се обществени условия.

- Поддържане на добрия тон във взаимоотношенията с родителите, като периодично се информират за съществуването на различни програми и се стимулират за участие в тях.

- Сътрудничество с педагогическия съветник, като своевременно го информират за проблемни случаи и ситуации с ученици по време на час.

За бъде резултатна на социално-педагогическата дейност, педагозите би трябвало да са носители на чертите, определящи добрия учител – сърдечен, грижовен, добър слушател, търпелив, уважаващ личността на ученика, загрижен, справедлив и етичен – характеристики, които предполагат качествени взаимоотношения с децата.

➤ **Административното ръководство** също има своя немалък дял за осъществяване на ефективна социално-педагогическа дейност в училище. Неговата роля може да се определи в следната насока:

- Усъвършенстване на организационната структура в училището с цел споделяне отговорността на работата по проблемни случаи заедно с педагогическия съветник, с учителите и с учениците.

- Съдействие за поддържане на мобилност във взаимодействията между учениците и учителите.

- Поддържане на позитивни и толерантни отношения между учителите, педагогическия съветник и учениците.

- Участие в организирането на различни програми и обучаване в такива.

- Информираност и съдействие за реализирането на социално-педагогическа дейност на територията на училището и извън него.

- Създаване и улесняване на връзките на училището с общественоста.

- Толериране и развиване на социално-педагогическа дейност в помощ на учениците.

- Стимулиране децата и родителите за участие в различни програми – за усъвършенстване на взаимодействията, за взаимоприемане, за асертивно поведение и други.

- Създаване на контакти с представители на различни обществени среди, с което да се развиват възможности за обсъждане и решаване на актуални социално-педагогически проблеми на широка обществена основа.

- Съдействие за формиране на **съвети на класовете**, в които да се включат и деца с изяви дарби, и деца с прояви, и с психо-физиологични нарушения, с цел поощряване равностойността между тях и даване шанс за развиване на личностната им значимост.

➤ Съдържанието на дейността на **ученическите съвети** може да бъде многоаспектно – от решаването на общ проблем до помощ на конкретен ученик.

Те могат да сътрудничат на педагогическия съветник и да са помощници в социално-педагогическата работа, като дават предложения от позицията на децата, тъй като техни връстници, те най-добре биха се докоснали до нуждите им. По този начин може да се съдейства за развиване на съпричастността към проблемите на другите и на емпатичността, чрез което постепенно да се излиза от дълбоката ценностна криза, в която е цялото общество. Съветите на класа могат да вземат участие при разпределянето на помощи и дарения, да търсят сътрудници от обществени, културни,

икономически институции за организиране на различни мероприятия във връзка със социално-педагогическата работа.

Като резултат от съвместната дейност между учителите и социалните педагози, може да се очаква сътрудничеството между тях да съдейства за по-висока компетентност при реализиране на социално-педагогическата работа, за утвърждаване и по-голяма значимост на професионалната им роля в педагогическата сфера, за по-доброто им разбиране и приемане от децата. Прилагането на съвременни подходи в пряката работата, може да допринесе за увеличаване рейтинга на учителите сред учениците и за повишаване на желанието подрастващите за учебна дейност, с което може да се оптимизира и ефективността на учебно-възпитателния процес.

Чрез едно по-тясно взаимодействие между учители, ученици, педагогически съветник и ръководство, училището може да откликне на нуждите на новото време – за изграждане на личности без комплекси, с гражданско поведение и висока активност за себедоказване и реализация. Може да се каже, че само чрез активна социално-педагогическата дейност е възможно да се реализира повишена социална ангажираност за осъществяването на хуманната цел, свързана с благоденствието на учениците. Това би допринесло и за повишаване статуса на училището в обществото.

В заключение може да се каже, че двете професии – учител и социален педагог, са неразривно свързани и взаимодопълващи се. Отговорностите за личностното изграждане на учениците са взаимни и се поделят според компетентността на специалистите и вида на случаите в името на децата, за да се изведе социално-педагогическата дейност на високо професионално ниво, съобразно потребностите на подрастващите.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Владинска, Н., Н. Петрова.* Науката социална педагогика – за нейния предмет и обект. – Педагогика, 1994, № 6, с. 80–89.

2. *Длъжностна характеристика* за длъжността “педагогически съветник”. Издадена от МОН, VIII, 1997.

3. *Долто, Фр.* Тийнейджърите. Най-последен отговор на вашите въпроси. С., Наука и изк., 1995.

4. *Жирякова, П., В. Мирчева, К. Маджирова.* Училището – център на културна и социална дейност. НОИ, 2001.

5. *Козулин, А. В.* Педагогически основи на дейността на учебните заведения от нов тип. С., Делфи издат, 1998.

6. *Маринов, В.* Мястото на училището, семейството и обществеността в задължителното обучение. Педагогика, 1998, № 6–7, 40–48.

СОЦИАЛНИЯТ ПЕДАГОГ И УЧИТЕЛЯТ – ПАРТНЬОРИ ПРИ ЛИЧНОСТНОТО ИЗГРАЖДАНЕ НА УЧЕНИКА

РОЗАЛИЯ КУЗМАНОВА-КАРТАЛОВА

Резюме

В статията се разглежда проблемът за ролята на социалния педагог в училище и на учителите за личностното изграждане на учениците в новите обществени реалности. Прави се анализ на функциите и дейностите на педагогическия съветник, като се извеждат и някои насоки за усъвършенстване на взаимодействието между педагогическите субекти в училище в посока – оптимално личностно развитие на подрастващите.

THE SOCIAL PEDAGOGUE AND THE TEACHER – PARTNERS IN THE PERSONAL BUILDING OF THE STUDENT

ROZALIA KUZMANOVA-KARTALOVA

Summary

The problem of the social pedagogue's roles in school and of the teachers' ones for the personal building of students in the new social realities is discussed in the article. An analysis of the pedagogue advisor's functions and activities is made, directions – the optimal personal development of the growing ups.